نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره ششم، پاییز ۱۴۰۱، شماره سوم، صفحات ۵۲۱ تا ۵۲۳

خلاصه سیاستی

پیشگیری از افزایش مصرف دخانیات در کشور*

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۰۵ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

چکیده

معضل دخانیات در کشور به‌سرعت در حال رشد است و در صورت عدم اتخاذ اقدامات مناسب پیش‌بینی می‌شود تا چهل سال آینده ایران (در کنار مصر و پاکستان) بیشترین میزان مصرف دخانیات در دنیا را داشته باشد و به هدف ملی کاهش ۳۰ درصدی استعمال دخانیات تا سال ۱۴۰۴ نائل نخواهد شد.

دلایل اصلی افزایش مصرف دخانیات عبارت است از: بهره‌مندی صنعت دخانیات از حمایت‌های دولتی، مالیات پایین و قیمت کم سیگار و محصولات دخانی، عدم اجرای قانون منع تبلیغ و ترویج محصولات دخانی، سهولت دسترسی به محصولات دخانی، نبود برنامه مؤثر تشویق به ترک استعمال دخانیات.

با انجام چند اقدام مؤثر می‌توان این وضعیت را تغییر داد. این اقدامات عبارتند از: افزایش مالیات بر دخانیات، اجرای کامل مصوبه ممنوعیت تنباکوی معطر و معسل، اجرای کامل قانون ممنوعیت استعمال دخانیات در اماکن عمومی، اجرای قانون معوقه بسته‌بندی ساده محصولات دخانی، اطلاع‌رسانی درخصوص خدمات ترک و تشویق به ترک دخانیات، ارائه دارو و خدمات رایگان ترک و حمایت بیمه از این خدمات.

فرهنگستان علوم پزشکی با استفاده از نظرات کارشناسان امر این خلاصه سیاستی را تهیه و درخواست می‌کند پس از بررسی‌های لازم، پیشنهادهای ارائه شده در دستور کار هیئت محترم وزیران قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: استعمال سیگار، ایران، پیشگیری، ترک سیگار، مصرف دخانیات

مقدمه

دخانیات علاوه بر اثرات قابل توجه بر سلامت، تأثیرات غیرقابل‌جبران بر محیط زیست وارد می‌کند، اقتصاد را ویران می‌کند، مانع توسعه کشور است و با سیاست‌های کلی نظام در زمینه اقتصاد مقاومتی، کشاورزی و سلامت و نیز سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه در تضاد است. صنعت دخانیات زنان و دختران (و البته جوانان) را هدف گرفته است که این مسئله بر سلامت و رفاه و بنیان خانواده تأثیرگذار است. کاهش سن شروع مصرف سیگار به ۱۱ سال و افزایش استعمال دخانیات از جمله استعمال قلیان در بین جوانان و بانوان، شایسته نظام اسلامی و ام‌القرای اسلام نمی‌باشد، ضمن اینکه مصرف این محصولات با استناد به آیه ۱۹۵ سوره مبارکه بقره «لا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» و حدیث نبوی «لاضَرَرَ وَ لاضِرارَ»، در احکام شرعی بسیاری از آیات عظام، مکروه و حرام اعلام شده است. مطالعات در کشور نشان داده است که استعمال دخانیات دروازه ورود به مواد مخدر و استعمال قلیان دروازه ورود به دخانیات است.

توصیف وضعیت موجود

افزایش مصرف دخانیات در نوجوانان، جوانان و بانوان

طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰، شیوع مصرف دخانیات در گروه سنی ۱۸ تا ۳۵ سال افزایش شدید داشته که این افزایش خصوصا در زنان بیشتر بوده است. ۳/۴ درصد از نوجوانان ۱۵-۱۳ ساله در سال ۱۳۹۶ مصرف‌کننده سیگار بودند که در مقایسه با سال ۱۳۸۶، بیش از ۱۳ درصد افزایش و در دختران ۱۳۳درصد افزایش داشته است. مصرف روزانه قلیان در افراد بالای ۱۸ سال در سال ۱۴۰۰ در کشور ۴/۵ درصد بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۹۰ در مردان ۱۷ درصد و در زنان ۵۷ درصد افزایش داشته است. همچنین بیش از ۲۴ درصد از نوجوانان در معرض مواجهه با دود دخانیات در منازل خود و بیش از ۳۸ درصد در معرض مواجهه با دود دخانیات در اماکن عمومی مسقف هستند.

مرگ‌ومیر و بار اقتصادی قابل توجه

در سال ۱۳۹۸ در ایران بیش از ۴۸ هزار نفر جان خود را بر اثر

*این خلاصه سیاستی حاصل مذاکرات علمی انجام شده در نشست بهمن و اسفندماه ۱۴۰۰ گروه سلامت و همکاری های بین‌المللی است که توسط هیئت رییسه فرهنگستان علوم پزشکی بازنگری و تلخیص شده است.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/6.3.31]

مصرف دخانیات و حدود ۶ هزار نفر در اثر مواجهه با دود دست‌دوم (دود دست دوم منظور قرار گرفتن در برابر دود استعمال دخانیات دیگران هست به‌رغم اینکه خود فرد دخانیات استعمال نکند) از دست می‌دهند.

سالیانه بیش از ۶۰ هزار میلیارد تومان در ایران صرف درمان بیماری‌های مرتبط با دخانیات می‌شود. همچنین به دلیل مرگ زودهنگام افراد مصرف‌کننده و در مواجهه با دود دست‌دوم، غیبت از کار، ناتوانی، آتش‌سوزی و غیره، سالانه بیش از ۱۱۰ هزار میلیارد تومان ضرر اقتصادی به بخش‌های تولیدی و توسعه‌ای کشور تحمیل می‌شود. باید توجه داشت که مبالغ هنگفتی که مبالغ فوق از چرخه بهره‌وری و اقتصاد مولد کشور خارج می‌شود.

بهره‌مندی صنعت دخانیات از حمایت‌های دولتی و امتیازات در تمام طول زنجیره تولید از کشت تا صادرات

صنعت دخانیات در مرحله کشت توتون، تولید و فروش از سیاست‌های تشویقی دولت در بخش کشاورزی، صنعت و بازرگانی از جمله از یارانه‌های پنهان انرژی، کود و سموم کشاورزی، ارز ترجیحی برای واردات مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز، دریافت وام بانکی با سود پایین، جوایز و مشوق‌های صادراتی و مشوق‌های مالیاتی در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی بهره‌مند می‌شود. در حالی که بودجه توزیع شیر در مدارس حذف شده است خرید تضمینی توتون و تنباکو در قانون بودجه ۱۴۰۰ مصوب شده است. متأسفانه کشت توتون در ده سال اخیر در ایران روند افزایشی داشته است و جایگزین محصولات استراتژیک شده است. سالانه حدود ۵۰ هزار تن گندم از زمین هایی که به زیر کشت توتون رفته‌اند می‌توان برداشت است.

این توضیح لازم است که محصولات دخانی جزء محصولات معدودی است که از سیاست‌های داخلی در مورد محدودیت همکاری با کشورهای غربی و نیز تحریم‌های شدید بین‌المللی حتی درمورد فعالیت شرکت‌های آمریکایی و انگلیسی در امان مانده است و این شرکت‌ها در کشور فعال هستند.

مالیات پایین و قیمت کم سیگار و محصولات دخانی در کشور

درحال حاضر ایران یکی از کمترین مالیات‌های دخانیات را در بین کشورهای منطقه داراست. مالیات در ترکیه ۶ برابر، پاکستان ۲ برابر، و عربستان ۴ برابر ایران است. قیمت سیگار در ایران درمقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر کمتر است که سودآوری قاچاق به داخل را منتفی می‌کند. صنعت دخانیات ایران با منابع نامتناهی خود، از طرق مختلف از جمله ادعاهای واهی در مورد افزایش قاچاق، ایجاد بی‌کاری، ورشکستگی صنعت داخلی، و کاهش درآمدهای مالیاتی، بر سر سیاست‌های حیات‌بخش کنترل دخانیات بخصوص افزایش مالیات بر دخانیات مانع تراشی می‌کند.

بهره‌مندی صنعت دخانیات از تبلیغ و ترویج

حدود ۶۱ درصد از سوپرمارکت‌ها استند فروش سیگار که جنبه تبلیغ دارد را نصب کرده‌اند. صنعت دخانیات از تنوع بسته‌بندی و شگردهای تبلیغاتی روی بسته‌بندی محصولات دخانی برای تبلیغ بهره می‌برد و از تنباکوی معطر و معسل برای جذب جوانان استفاده می‌کند. مطالعات نشان می‌دهد که تنباکوی معطر و معسل احتمال مصرف دائمی دخانیات را در کسانی که برای اولین بار دخانیات مصرف می‌کنند به‌طور معنی‌دار افزایش می‌دهد. در بسیاری از فیلم‌ها و سریال‌ها مصرف دخانیات نمایش داده می‌شود و همچنین صنعت دخانیات از فضای مجازی برای تبلیغات استفاده می‌کند.

سهولت دسترسی به محصولات دخانی و اجرای ناکامل قانون ممنوعیت استعمال دخانیات در اماکن عمومی

قریب به اتفاق مغازه‌ها، سوپرمارکت‌ها، مراکز فروش و دکه‌های مطبوعاتی سیگار عرضه می‌کنند. بیش از ۳۵ درصد رستوران‌های سنتی قلیان عرضه می‌کنند و حدود ۸ هزار مرکز عرضه قلیان در کشور فعال می باشد. به‌رغم منع قانونی صنعت دخانیات به راحتی از فضای مجازی برای تسهیل فروش و عرضه محصولات دخانی استفاده می‌کند.

قانون ممنوعیت استعمال دخانیات در اماکن عمومی اجرا نمی‌شود. این مسئله علاوه بر آسیب به سلامت افراد غیرسیگاری، احتمال مصرف دخانیات به‌ویژه توسط نوجوانان و جوانان را افزایش می‌دهد.

عدم انجام مؤثر تشویق به ترک و عدم ارائه خدمات رایگان ترک

برنامه فعالی برای تشویق استعمال‌کنندگان دخانیات به ترک وجود ندارد. درحال‌حاضر بیمه‌ها در ایران از ارائه خدمات ترک دخانیات حمایت نمی‌کنند.

توصیه‌ها

افزایش مالیات بر دخانیات

افزایش مالیات، مؤثرترین استراتژی کاهش مصرف محصولات دخانی است. این استراتژی باعث افزایش قیمت محصولات دخانی می‌شود. افزایش قیمت دخانیات باعث کاهش مصرف آن به‌ویژه در جوانان و قشر کم‌درآمد می‌شود. ۱۰ درصد افزایش قیمت روی هر پاکت سیگار میزان مصرف سیگار در جامعه را ۵ درصد کاهش می‌دهد. اگر به تدریج در طی ۵ سال آینده مالیات بر محصولات دخانی نشان داخلی به ۶۲ درصد و محصولات دخانی نشان بین‌المللی به ۵۳ درصد خرده‌فروشی برسد، میزان شیوع مصرف این محصولات ۳۰ درصد کاهش خواهد یافت. همچنین درآمد سالانه بیش از ۵۰ هزار میلیارد تومان از محل این مالیات نصیب دولت خواهد شد. این مبلغ معادل ساخت مدرسه برای حدود ۱ میلیون دانش‌آموز، ۳۰ هزار تخت بیمارستانی، ۱۷۰۰ کیلومتر جاده، و ایجاد شغل برای ۱۷۰ هزار نفر است. همچنین با حدود یک‌چهارم این مبلغ می‌توان تمام نقاط پرخطر جاده‌های کشور را ایمن کرد.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/6.3.31]

ممنوعیت تنباکوی معطر و معسل

ممنوعیت تنباکوی معطر و معسل، میزان مصرف دخانیات در نوجوانان و جوانان را کاهش می‌دهد. براساس مطالعات معتبر علمی، حذف عطر و طعم از توتون احتمال تبدیل نوجوانی که تفننی سیگار یا قلیان مصرف کرده است را به فردی که روزانه دخانیات استعمال می‌کند تا ۱۷درصد و میزان مصرف روزانه سیگاری‌ها را تا ۵۸ درصد کاهش می‌دهد.

اجرای قانون معوقه بسته‌بندی ساده

لازم است قانون معوقه در زمینه ممنوعیت هرگونه تبلیغ و ترویج دخانیات و درج پیام‌های هشدار درباره خطرات دخانیات روی پاکت محصولات دخانی اجرا شود. محصولات دخانی باید بسته‌بندی ساده داشته باشند. این استراتژی مصرف دخانیات را ۲-۴ درصد کاهش می‌دهد.

اجرای کامل قانون ممنوعیت استعمال دخانیات در اماکن عمومی و مقابله با رشد بی رویه عرضه کنندگان قلیان

این استراتژی افراد را در برابر دود دست‌دوم محافظت می‌کند و مصرف دخانیات توسط جوانان را کاهش می‌دهد.

اطلاع‌رسانی درخصوص خدمات ترک و تشویق به ترک دخانیات، ارائه دارو و خدمات رایگان ترک و حمایت بیمه از این خدمات

مطالعات نشان می‌دهد بیشتر افرادی که از خطرات مصرف دخانیات آگاه هستند تمایل به ترک آن دارند. مشاوره و دارودرمانی احتمال موفقیت ترک را دو برابر افزایش می‌دهد. لازم است اطلاع‌رسانی درخصوص خدمات ترک و تشویق به ترک انجام شود و خدمات رایگان ترک دخانیات و داروی رایگان فراهم شود و نیز بیمه از این خدمات حمایت کند.

Policy Brief

Prevention of Rising Tobacco Consumption in Iran

Abstract

The problem of tobacco use is growing rapidly in Iran. Without takingappropriate measures,it is predicted that, Iran (along with Pakistan and Egypt) will have the highest prevalenceof tobacco consumption in the worldin the next forty years, and will not be able to achieve the national goal of reducing the consumption of tobacco by 30% by the year 2025.

The main reasons for rising tobacco consumption include: governmental support of the tobacco industry, low tax and low price of cigarettes and tobacco products, non-enforcement of the law prohibiting advertisementand promotion of tobacco products, ease of access to tobacco products, and lack of an effective program to encourage smoking cessation.

Some effective measures for changing this situation include increasing tax on tobacco, fully implementing the decree banning flavored tobacco, fully implementing the law banning smoking in public places, implementing the law on simple packaging of tobacco products, providing information about smoking cessation services, and encouraging quitting, providing userswith pharmaceutical cessation aidsand free services, and insurance support for these services.

The Academy of Medical Sciences will prepare this policy brief via inquiring opinions of the experts. The presented proposals be placed on the agenda of the respected Board of Ministers after necessary investigations.

Keywords: Iran, Smoking Cessation, Smoking Prevention, Tobacco Use

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.22034/6.3.31]